

אור ההליכות

הליכות עם ישראל

עמותה להפצת ערכי היהדות הנאמנה

רח' נחל גמלא 1, קרית אונו, ת.ד. 211, מיקוד: 55100

בשיתוף: "אורות יצחק", גרעין תורני קהילתי - מודיעין

גליון חודש **טבת** התשע"ו
גליון מס' 99

ברכות על הטובות והרעות

מ"ר הרה"ג רצון ערוסי שליט"א

תכלית הברכה הרביעית, לטעת את התקווה והאמונה בתקומת עם ישראל, בגאולתו, ובבניין בית המקדש השלישי. ואף שעדיין אנו בראשית הגאולה, עלינו לזכור שלמרות הקשיים אנו בדרך אליה, ועם ישראל עוד יתפכח ויבין את ייעודו ההיסטורי והלאומי.

בורא עולם, וכפי שלימדונו חכמים: "כל המתפלל על חברו נענה תחילה" (ע"י ר' ג' ב"ק, צב ע"א).

חיים של אמונה

אבותינו בתימן נהגו לברך 'הטוב והמטיב' בעת סעודת מצווה, וזאת כאשר היו מביאים לפניהם יין שנוסף על היין שכבר הוגש על השולחן וכבר ברכו על הראשון ברכת הגפן. ברכת "הטוב והמטיב" נועדה להודות לה' על שפע הטובה בכלל, וביין בפרט, שהרי לכל יין יש טעם ואיכות ייחודית. יהודי תימן קיימו את ההלכה התלמודית הלכה למעשה, ואף ברכוה כמה וכמה פעמים באותה סעודה: בכל פעם שאדם מזג יין משלו לחברו, ברך המקבל שוב "הטוב והמטיב". ברכה נשנית זו, מעוררת את האדם להודות ולשבח לבורא עולם על כל לגימה ולגימה ועל כל צעד ושעל בחייו. כך יוצא, שמברכת הטוב והמטיב על היין, למד האדם על חיים של אמונה בבורא עולם.

נקבע במשנה (בברכות טה): "חייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", והטעם: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך", בכל לבבך – בשני יצריך, ובכל נפשך – אפילו נוטל את נפשך". מהוראה זו שמענו, שאפילו בנטילת הנפש יש לאהוב את בורא עולם. כלומר, אף אם פוקד את האדם האסון הקשה ביותר, עדיין יש לברך את בורא עולם. ויש לשאול: מדוע? ובהבנת מדוע, יתאפשר לנו גם להתרומם להבנה כיצד יצליח האדם הנבון להודות לה' בכל עת ועת.

נחל בעיון בפירוש הרמב"ם שם: "כשם שהוא מברך על הטובה, רצונו לומר שיקבלם בשמחה ויכבדו רגשותיו וישיב דעתו כשמברך ברוך דיין האמת, עד שייראה כמו בזמן שהוא מברך הטוב והמטיב". רבנו מבאר שיש לברך בנפש חפצה ובשמחה גם על בשורה רעה. ובתוך שאנו מתקשים כיצד בכלל נקבע לברך על בשורה רעה, הרמב"ם מוסיף שיש לברך בנפש חפצה.

בגמרא שם (ס, ע"ב) שאלו, אולי מה שנאמר במשנה "כשם שחייב אדם", וכו', נועד ללמד שצריך לברך גם על הרעה "הטוב והמטיב"? והשיבו שלא. אם כן, מה כוונת התנא באמרו "כשם שחייב אדם" וכו'?

המשך בעמ' הבא.

* דברים שנאמרו ביום העיון השנתי, שנתקיים בבית-הכנסת "מקור חיים" בנתניה, לזכרו של החבור עדין-הנפש **עודד חמדי** נע"ג, שנסקף באיבו בשנת תשע"ב, בהיותו בן ח"י שנים. יהי זכרו ברוך!

יום העיון השנתי "מפוחו של עודד", הוא דבר נדיר ומופלא מאוד, ההשתתפות ערנית מאד ונעשית בנפש חפצה מצד גברים ונשים, מבוגרים ובני נוער; ובמיוחד שזהו כבר הפנס הרביעי, וכל המשתתפים ממשיכים לבוא בהמוניהם ללמוד ולהחכים. מכירים אנו את ההתכנסויות הנפוצות לזכרם של נפטרים שנראות כעין מפגש משפחתי שבו נישאות דרשות שונות, ברם, במרכז ההתעניינות שם, נמצאת הסעודה הדשנה. לעומת זאת, ביום העיון לזכרו של עודד, הכיבוד הקל נמצא בשולי שוליו של יום העיון, ולחמה של תורה מוגש במרכז השולחן, שולחנה של תורה. אין כאן התכנסות חברתית גרידא של שיחה בטלה, אלא למידה של ממש, התכנסות רוחנית-חברתית אמיתית. זהו כוחו של עודד, שנפשו הטהורה הצליחה לגעת בלבבות ולהוסיף אור של חכמה ודעת בעולם גם לאחר הסתלקותה.

ברכת הטוב והמטיב

הכלל הוא, שלא רצוי להרבות בתארים כלפי הקב"ה. ברם, כדי לקרב דעות מסוימות להבנת האדם ולשכלו המוגבל, קבעו חכמים את ברכת הטוב והמטיב. קבעו זאת כדי לעורר אותנו לתובנה שהקב"ה גומל רבבות חסדים טובים לאדם מהיבטים רבים ומוגוונים. מטבע הלשון "הטוב והמטיב" נועד ללמד שהטוב המוחלט מאת הבורא איננו נקודתי או חד-פעמי, אלא שפע של טובה אלהית אינסופית. ולכן חכמי ישראל קבעו, שבשעה שהאדם שומע בשורה טובה שהיא לו בלבד – יברך "שהחיינו". ברם, על בשורה טובה שהיא לו ולזולתו – יברך "הטוב והמטיב". ללמדנו, שעל האדם לאהוב את חברו ולשמחו בשמחתו ולברך את ה' גם על טובה שהעניק לזולתו.

רעיון זה בא לידי ביטוי גם בתפילת שמונה עשרה, שפל פולה בלשון רבים. חכמים ביקשו ללמדנו כי אין תפילה מתקבלת כאשר האדם מבקש רק על עצמו. וכי ראוי שהיחס לקב"ה יהיה כאל מושביר לצרכן? תפיסה זו מוזילה את האמונה באל-הים ומחלישה את האהבה לבורא עולם. לכן תיקנו חכמים שהאדם יתפלל על כלל בית ישראל, ובתוך תפלתו ישלב את תפילתו האישית. אין האדם בא בגישה תועלתנית כלפי בורא עולם, אלא מתוך ענווה והכרה עמוקה בצרכי כלל בית ישראל. וכאשר זו מטרתו, תפילתו זכה ורצויה לפני

המרכז העולמי למשפט התורה

בית מדרש לדיני ממונות

מכון מש"ה לחקר משנת הרמב"ם

מכון תורני לחקר מנהגי העדות בישראל

שיעורי תורה תלמוד תורה וכולל אברכים

שבתות עיון וירחי כלה

מפעלים לטיפוח אהבת ישראל וארצו

קרנות מחקר עידוד וחסד

ארגון אשת חיל

העלון מוקדש
לרפואת **ר' טוב** ב"ר עזרי **צדוק** יצ"ו
הקב"ה ישמע תפילות עמו בית ישראל וישלח לו רפואה שלמה ויחזקהו ויאמצהו לעבודתו יתברך בתוך שאר חולי עמו ישראל.

מאושר מאד, ואותו האושר המדומה יהיה הסבה למנוע ממנו האושר האמיתי, ויהיה הוא [=האושר המדומה] הסיבה לטרדו מחיי העולם הבא, ועל כגון זה אמר 'יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות' (משלי יד, יב). כלומר, יש הולל שתלוש ממצאות חיים אמונית, מרכז חייו הוא העולם הזה, עולם של דמיון ותאווה, אך היעד האמיתי, חיי העולם הבא, ממנו והלאה. יראה לאותו הולל שהוא "עושה חיים", שהוא "נהנה מהחיים", ברם, אשליה זו תפסידה את חיי הנצח ותכריתו מעולם האמת.

לעומת זאת, אדם נבון יבחן את הקורות אותו, ויקבל בשלוות נפש ובנפש חפצה שמחה או עצב, שהרי אינו יודע את התכלית של הדברים. אדם במעלה זו הוא התכלית, וכפי שמשיך הרמב"ם: "ולכן יכוון האדם מחשבתו ויבקש מהאל-שיהיה כל מה שיקרהו בעולם הזה מטובותיו ורעותיו סבה להשגת האושר האמת". כלומר, על האדם להתחנן לפני בורא עולם שכל הקורות אותו יהיו מכוונים לשם השגת היעד האמיתי, הוא האושר האמיתי הרוחני בחיי העולם הבא. על האדם לדאוג לאסוף מצוות ומעשים טובים, להתגבר על העצלות והאדישות, להגות בחכמה ככל יכולתו ולהתאמץ להשתדל להוסיף אור דעת לנפשו, כי האור הרוחני הזה הוא האור היחידי שיאיר לו בחיי הנצח בעולם האמת.

חביבין יסורין

אבותינו וזקיננו בעת יסוריהן תמיד אמרו: "חביבין יסורין", שהרי הם מזככים את האדם לתכלית האמיתית הסופית. אבותינו תמיד התחננו לבורא עולם שיזכו להסתלק מן העולם הזה בנפש צחה וטהורה, וכל מה שיביא לתכלית הזו הוא הטוב האמיתי. כל דבר שמביא לזיכוך הנפש, ואף שיהיה תהליך הזיקוק והצירוף קשה וכואב, הריהו טוב אמיתי ונצחי, וכך ורק כך ראוי שיימדדו הטוב והרע באמת. אשרי הוריו של עורך שזכו להדריכו בדרך הישרה, ואשרי עורך שזכה להסתלק מן העולם בנפש זכה, להסתופף באור חיי הנצח עדי עד.

קצרת המציאות בעיון שכלי. עוד באר הרמב"ם שם: "והרבה דברים נחשבים בראשיתם טוב ויהיה בסופם רע מאד". למשל המן הרשע, שפל גדולתו הייתה למטרת המפלה הגדולה שלו. ללמדנו, שגם כאשר מגיע טוב לאדם, אל לו להשלות את עצמו שהכל תקין. לצד הטוב יש להודות בגיל וברעדה, ולהתפלא לה' להתמדת הטובה, שלא תיהפך חלילה לרעה. למדנו אפוא, מדוע יש לברך 'דיין האמת' בנפש חפצה, כי באמת אין אנו יודעים מה יוליד אסון זה, כי אם יוליד טובה בעתיד, אדרבה האסון הזה הוא ברכה. חכמים קבעו את הברכה הזאת, כי ה' הוא הדיין, רק לו נגלים כעת השיקולים הנסתרים ורק לו ידועים העתידות הצפונות. ומסיבה זו יש לכבוש את רגשותינו המתעתעים, ליישב את דעתנו, ולברך בנפש חפצה, מתוך תקווה ואמונה ובטחון, שכל דעבדן משמאי - לטב, וזהו יסוד האמונה בהשגחת ה' ופגלו בעולם.

היחס הנכון לטובה ולרעה

הרמב"ם מוסיף ומבאר שם: "ולכן אין ראוי לנבון להצטער בבוא צרה גדולה וגזירה הרת סכנה". כלומר, אסור לאדם לדאג ולצער את עצמו בעת קשה, "לפי שאינו יודע התכלית". ולצד זאת, "גם אל יתפתה וישמח שמחה רבה כשתגיעהו טובה לפי מחשבתו, לפי שאינו יודע התכלית, וכן אסור עליהם השלום והרבות בשמחה ושחוק, זולתי אם הייתה אותה שמחה בדבר נעלה, כלומר עשיית הטוב ודרישתו".

הרמב"ם מלמדנו ששמחה של הוללות אסורה, לעומת שמחה של מצווה שהיא רצויה, משום שיש בה עשיית הטוב ודרישתו. וממשיך רבנו: "אבל האזהרה מהדאבון והצער הרי הוא מפורסם מאוד בספרי הנביאים עד שאין צורך לדבר עליו". כלומר, אחד מיסודות עבודת ה' באהבה הוא עשיית המצוות והטובות בשמחה ובנפש חפצה. ברם, בהמשך הדברים רבנו מזהיר מאשליה של אושר שעלולה להכרית את האדם מחיי העולם הבא:

"וכל זה אם לא היה אותו אדם שרוי בטוב מראשיתו ועד אחריתו ויחשוב החושב שהוא

והתשובה, שההשוואה בין עת הרעה לטובה היא בתחושת האדם ובמצבו הנפשי בעת שהוא מברך כל אחת מברכות אלו. על האדם לשבח ולהודות גם על הרעה, לכבוש רגשותיו, להוסיף אהבה ואמונה בבורא עולם, ולברך בנפש חפצה. ובהמשך, כאשר נלמד מהם הטוב והרע באמת, נבין מדוע יש הגיון בכבישת הרגשות ובהודאה לה' ביישוב הדעת ובנפש חפצה. בהמשך הגמרא שם, אנו מוצאים את המקור לדברי הרמב"ם, "חסד ומשפט אִשְׁרֵיהּ" (תהלים קא, א), גם בעת קשה של משפט - אשירה לך בורא עולם. זהו גם המוטיב המרכזי בהסתלקותו של עורך: "כוס ושועות אִשָּׂא - וְבָשָׂם ה' אֶקְרָא", "צַרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא - וְבָשָׂם ה' אֶקְרָא" (שם קטז). לעולם "וְבָשָׂם ה' אֶקְרָא", בכל מצב ובכל שעה, וכפי שנראה בהמשך, זהו המסלול האמוני הרצוי, מסלול אמוני שאינו אמונה עיוורת, אלא מסלול אמוני שביסודו הגיון ותבונה.

כל דעבד משמאי לטב

לעולם יריגל האדם את עצמו לדעה שכל פעולות ה' לטובה. ברם, האם מדובר בהתעלמות מהדברים הרעים שפוקדים את האדם? או שמא, בהבנה עמוקה שתכלית פעולות הבורא הן אכן לטובה?

ביחס להודיה לה' על הרעה בנפש חפצה, הרמב"ם שם מבאר: "וזה דבר מושפל אצל הנבונים". כלומר, לא מדובר באמונה עיוורת שהכל לטובה, אלא בדבר מושכל והגיוני. ו"אע"פ שלא הזהירה עליו תורה", כלומר, אין התורה מצווה שיש להכיר בכך שהכל לטובה, העיון השכלי מחייב זאת, "לפי שהרבה דברים נחשבים לרע בתחלתם, וסופם מביאים טובה גדולה". לדוגמה, מכירת יוסף וכל הקורות אותו, שתכלית הכל הייתה להביאו לכס המלוכה. ללמדנו, שיש להתבונן על קורות האדם בנקודת מבט רחבה, אין להתבונן ברע הנקודתי אלא להתבונן בתכלית האירועים. תפיסת האמונה מלמדת שיש להיות סבלניים, לבטוח בה' שהרע עוד יצמיח טובה, והואיל ומציאות החיים מוכיחה זאת לעתים מזומנות, אי אפשר לכפור בה מבחינה שכלית. זוהי האמונה הזכה, אמונה שבבסיסה

מבצע לקוראי אור ההליכות ולבתי הכנסת:
 תאג' "כתר שלום" המדויק
 עם צפונות התרגום
 5 סטים — 325 ₪
 10 סטים — 625 ₪
 לפרטים-054-8424094

מכון משה שמח לבשר לשוחרי התורה בישראל שבקרוב יצא לאור כרך נוסף של **מסורה ליוסף כרך ט**
 כתב עת העוסק במשנתו של מ"ר הרה"ג **יוסף קאפח** זצ"ל
 ספר זה הוא אוסף מאמרים מאת רבנים, חוקרים ואנשי אקדמיה בנושאים: מקרא, מדרש, פילוסופיה, מוסר, ספרות הלכתית וספרות מחקר, הלכה ומחשבה, היסטוריה, מחקר ועוד.

בין הכותבים:
 מ"ר הרב רצון ערוסי, הרב אהרן קאפח, הרב אברהם חמאמי, פרופ' יוסף טובי, פרופ' מנחם קלנר, פרופ' זהר עמר, הרב ד"ר אדיר דחוח - הלוי, הרב ד"ר חננאל סרי, הרב ד"ר דודו פיקסלר, ד"ר מנשה ענזי ועוד.

המעוניינים לתרום בהנצחה בספר לרפואה והצלחה ועוד יפנו למכון משה.
 מכון משה - הרצל 71, ת"ד 211, קרית אונו 03-5351119 או לאבי חמדי - 050-6576418

חדש הלכות המועדים על פי משנתו ההלכתית של הרב **יוסף קאפח** מאת: הרב ד"ר **חננאל סרי** ה"ו לפרטים: מכון משה 03-5351119 אתר נצח ישראל www.net-sah.org

בשורה משמחת לשוחרי משנת הרמב"ם
 בימים אלו ממש מתקיימים בכל רחבי הארץ לימוד רמב"ם יומי בכל בתי הכנסת והישיבות. לימוד זה אינו כרוך בשום תשלום, אלא רק ברצון ובהתמדה! אם ברצונך להקים שיעור במקום מגוריך ולהיות חלק מפרויקט גדול, ולקבל ספר הלימוד הרמב"ם של משנה-תורה במתנה בכל תחילת ספר. לפרטים נא צור קשר עם עותניאל: 0524-700429

נשים שאין להן אפשרות חיתון והן עשויות להיגרר לזנות. הרמב"ם חשף שמדובר בהוראה קדומה שהייתה קיימת כבר בבתי הדין של הר"י מיגאש והר"ף, ולפיה לא ערכו קידושין לאותה אישה, אבל הדריכו אותה שאם תמצא מי שיסכים לשאתה תתקדש לו בפני שניים ואחר כך יסדרו לה כתובה וחופה מלאה בבית הדין כראוי.

הנקודה המעניינת באותה תשובה, היא הפתיחה שבה הרמב"ם מבקר את שואליו על חוסר הבחנתם בין דרגות האיסורים השונים: איסור. מדבריו מתברר שלא כל דבר שמופיע לפנינו בתלמוד מחייב בצורה מוחלטת, שכן ישנם דברים שמתארים את המציאות שרווחה באותם מקומות ובאותם זמנים ולא בהכרח כולם מחייבים בצורה מוחלטת, כפי שידועים גם מנהגים שתוארו על ידי חז"ל ונבעו מאמונות תפלות שרווחו במקומותיהם.

הערה חשובה זו מאירה כמה וכמה הנהגות תלמודיות מעשיות שהרמב"ם השמיטן מספריו, ומפרשיו עמלו למצוא להן הסבר. חשוב להבחין שהפוסקים לא דחו לגמרי את החשש התלמודי, שכן ייתכן שיש לו בסיס כלשהו, אולם מאחר שאיננו ודאי, יצרנו 'מסלול עוקף' למקרים שהדיינים מרגישים שראוי להקל בהם (ראה עוד תשובת ה'נודע ביהודה' אה"ע ט, ובימינו בפסקי דין רבניים, ו, עמ' 80, שהסכימו להקל כשמות הבעל קרה אחרי שנים שחיו יחדיו ללא בעיה).

חשיבות לבירור זה, שכן אם האשה התקדשה בלבד וחתנה מת לפני ששָׁאָה, עדיין לא היה לו קשר גופני אִתָּה ולא תהיה בעיה לפי מי שחושש שגופה גורם לסכנה, אבל אם הסכנה נובעת ממזל לא גם קידושה יכולים להיות גורם מספן שיצריך להיזהר ממנו. בלשון ימינו ניתן להדגים את השאלה כך: האם החשש הוא שהמגע עם גופה של אותה אשה יכול לגרום סיכון ממשי כפי שמוכר במחלות מדבקות (והיא עצמה יכולה להיות בריאה, שכן לעיתים המחלה מתפרצת רק אצל חלק מהאנשים), או שהחשש הוא מגורם לא ידוע שיכול להיות גם קנוניה סגויה של אשה זו וקרוביה או גזירה משמים (כל גורם שאינו קיים מצד מדעי הטבע).

שאלה מתבקשת שדנו בה הפוסקים, היא: מה קורה במצב הפוך, כשגבר נפטר מספר נשים. השולחן ערוך (אבן העזר ט, ב) פסק שלמרות שהיה מקום לחשוב כך אין לאסור זאת, ונראה שעיקר ההבדל נבע מהעובדה ששנים רבות נפטרו במהלך לידותיהן, ומאחר שסיבת מיתתן ידועה לא חששו שהבעיה נובעת מהבעל. (בדומה לכך התיר הרמ"א [ל]אשה שידועה סיבת מותו של הבעל [להינשא] והיא [מיתת הבעל] אינה קשורה כלל לאשתו. אה"ע ט, א). פסיקת הרמב"ם בנושא זה (בהל' איסורי ביאה כא, לא) העסיקה את מפרשיו, שכן הוא פסק שלשלישי לא תינשא, אך הוסיף מה שלא הופיע בסוגיית הגמרא, שבדיעבד אם נישאה ואפילו אם נשאתקדשה בלבד, לא תצא ויכולה להינשא. ניכר שהרמב"ם בא לצמצם את ההגבלה ההלכתית על אשה זו כפי שהסביר באחת מתשובותיו (מהד"י בלאו, סי' ר"ח), ובה הורה שראוי להקל בנושא זה ואף להעלים עין, משום שאחרת נוצרת פרצה מסוכנת בהימצאותן של

אירוע החוזר על עצמו שלוש פעמים, מעורר תמיד את החשש שיש מכנה משותף לאירועים שקרו ואין מדובר בצירוף מקרים סתמי, לכן החשש שהדבר ימשיך לחזור על עצמו הגיוני וראוי ("חזקה", חולין צה, ב, על פי דברי יעקב אבינו בבראשית מב, לו). חשש זה מסביר את התנהגותו של יהודה עם כלתו תמר. כאשר ראה שפעמיים בניו נישאו לה ומתו מבלי שהוא יודע את סיבת הדבר (רק לנו גילתה התורה שהדבר נבע מחטאיהם האישיים), התעורר אצלו חשש שהיא הגורם למותם וע"כ התחמק מלתת לה את בנו השלישי האחרון שנותר לו (אמנם לבסוף הודה שנהג כלפיה שלא כשורה, מכיוון שהותיר אותה עגונה ללא מוצא מבלי שתדע את חששו).

בדומה למקרה של תמר, חז"ל אכן החליטו לחשוש כבר לאחר פעמיים כאשר מדובר בפיקוח נפש. לדוגמה: אשה שפלה את שני בניה ומתו מחמת המילה, לא תמול את השלישי (יבמות סד). הגמרא המשיכה לדון האם יש איסור לשאת אשה שדומה לתמר: אשה שפעמיים או שלוש פעמים נישאה ומת בעלה. סוגיה עדינה זו עוסקת במקרה מורכב מאוד, שמלבד חשש סכנה לגבר יש גם צד שני של אלמנה מוכה שפעמיים כבר עברה סבל וצער, ועתה עשויה להישאר עגונה ללא יכולת להינשא, גם אם תמצא מי שיחפוץ בה. בשל כך, העסיקה סוגיה זו את הפוסקים, ותשובת הרמב"ם עליה, התפרסמה מאוד בספרי הפוסקים.

בגמרא נחלקו האמוראים בהבנת החשש שקיים במקרה כזה: האם החשש הוא שגופה של האשה גרם למיתת בעליה, או שמא מדובר במזלה, כלומר גורם חיצוני שמשפיע על גורלה. יש

השקיעה לפי הרמב"ם

ושעור זה אינו אלא מצאת שני כוכבים עד צאת שלשה, הרי שצאת שני כוכבים הוא הנקרא אצל רבנו שקיעת החמה. כי מהעלמות חרס השמש והסתרותה עד צאת שלשה כוכבים הוא כשלשים וחמש דקות.

והעלמות השמש אינו קרוי בפי רבנו 'שקיעת החמה' אלא 'הסתרות החמה', והוא סמוך לשקיעת החמה, כמ"ש בפ"ב א"ת תפלה הל' ז: 'התפלה הנקראת נעילה כלומר ננעלו שערי שמים בעד השמש ונסתרה, לפי שאין מתפללין אותה אלא סמוך לשקיעת החמה' ע"כ. הרי כבר נסתרה השמש ועדין סמוך לשקיעת החמה, והם אותן כחמש עשרה דקות שבין הסתרות השמש לבין צאת שני כוכבים, וכעשרים דקות נשאר אחרי צאת שני כוכבים והוא הנקרא בין השמשות עד צאת שלשה כוכבים שהוא לילה ודאי..." (ס).

נמצא, כי זמן השקיעה המפורסם בלוחות איננו זמן השקיעה לפי הרמב"ם. לפי רבנו, ייקרא הזמן המופיע בלוחות 'הסתרות החמה' ועדיין יום גמור הוא. רק כ-15 דקות לאחר זמן השקיעה שפֶּתּוּב בלוחות תִּהְיֶה השקיעה לדעת הרמב"ם, והיא עת צאת שני כוכבים. ומעת צאת שני הכוכבים עד צאת כוכב שלישי ישנן כ-20 דקות שהן זמן בית השמשות, ולאחריהן יא לילה ודאי.

יהי רצון שה' יתברך יִאָר את אפִּילת העולם הזה בברקי דעת רמב"מיים צלולים ומצוחצחים שיזהירו ויבהיקו ולי לרגע קט באור האמת.

כוכב בליל שלשים, כלומר טרם נראה כוכב של הלילה... שהוא כוכב שני... דכוכב אחד כפי שאמרנו הוא יום השני הוא כבר של הלילה, אלא שעתה נוצר מצב שקול... וזהו המושג 'בין השמשות'... וכאשר יצא עוד כוכב דלילה, הרי הוכרע הדבר לצד הלילה... והיינו דק"ל בכל מקום שלשה לילה ודאי" (שם אות כד).

נמצאנו למדים, כי לדעת מארי, מש"כ הרמב"ם לעיל "אם עדין לא יצא כוכב בליל שלשים", הכוונה לכוכב השני שהוא הכוכב של הלילה, ולכן, אף שנראה כוכב אחד, עדיין יום הוא ומקדשים את החודש. ראה נוספת, ממה שכתב הרמב"ם בהמשך ההלכה "ואם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים...", ואם מדובר בתחילת ההלכה בכוכב ראשון של היום, חסר מן ההלכה הדין שייראה הירח לאחר שייראה כוכב ראשון. ולפי הביאור של מארי הדבר ברור: לאחר צאת הכוכב הראשון של היום ולפני צאת הכוכב השני של הלילה מקדשים את החודש, ולאחר צאת הכוכב השני כפי מה שהובא בהמשך ההלכה שם.

זמני השקיעה

כתב מארי שם בביאורו: "נ"ל ברור כי שקיעת החמה היא צאת שני כוכבים. ואחרי שקיעת החמה היא צאת שלשה כוכבים. וזהו הנקרא בין השמשות, ושעורו כעשרים דקות, וכ"כ בפ"ז תרומות הל' ב 'אין הכהנים אוכלין בתרומה עד שיעריב שמשן ויצאו שלשה כוכבים בינוניים, וזה העת כמו שליש שעה אחר שקיעת החמה' וכו'..."

חישוב זמן השקיעה לפי הרמב"ם בביאורו של מארי הוא ייחודי מאד. נָחַל בהצגת לשון התלמוד שנפסק ההלכה לפי הרמב"ם: "א"ר יהודה אמר שמואל: כוכב אחד - יום, שניים - בין השמשות, שלשה - לילה. תניא נמי הכי: כוכב אחד יום, שניים בין השמשות, שלשה לילה..." (שבת לה ע"ב). כלומר, הכוכב הראשון שנראה בשמיים הוא כוכב של היום, ועדיין לא הגיע זמן בין השמשות. הכוכב השני הוא של הלילה, ועתה המצב שקול ולכן נקרא מעתה 'בין השמשות', והכוכב השלישי מכריע ביניהם, ומציאתו יִחַל הלילה. וכידוע, חישוב היום הוא מעלות השחר עד צאת הכוכבים שהוא צאת כוכב שלישי. וז"ל הרמב"ם: "והשבנו את היום מעלות השחר... עד צאת הכוכבים" (פיה"ש מגילה ב,ד).

הלכות קדוש החודש

פסק הרמב"ם שם: "ראוהו בית דין עצמם בסוף יום תשעה ועשרים, אם עדיין לא יצא כוכב בליל שלשים, בית דין אומרים מקודש מקודש, שעדיין יום הוא. ואם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים..." (הל' קדוש החודש ב,י). מילות המפתח כאן הן "בליל שלשים". וכך מסביר מארי יוסף קאפח את לשון הרמב"ם:

"ולכאורה יש בדברי רבנו שפת יתר... כי אחרי שאמר 'בסוף יום תשעה ועשרים' היה די שיאמר 'אם עדין לא יצא כוכב בית דין אומרים' וכו'. והמלים 'בליל שלשים'... מיותרים בהחלט... לפיכך הנכון הוא כי דָּבָר גָּדוֹל רבנו דוֹבֵר אלינו, ובא ללמדנו גְּאוֹר המונח 'בין השמשות'... כוכב אחד עדין יום גמור הוא... אם עדין לא נראה

(ב). עד כמה ההלכה קפדנית לאשה העובדת לעסוק בזמן העבודה בענייני ילדים/משפחה (הדבר הכרוי במיוחד במשפחות ברוכות ילדים)?

(ג). האם מותר לאשה לעבוד עד שעות מאוחרות (במיוחד בענייני התינוק) (טכנולוגיה עילית) דבר שעלול לגרום אי-נעימות לאשה?

(ד). אשה היולדת בתדירות גבוהה - עד כמה חלה עליה חובה להתחשב בצרכי מקום העבודה, (היותו-) [פיון] [היעדרויות התכופות לתקופות ארוכות בחופשות הילדה גורמות לנזק בעבודה?]

ת. (א). רק אם יש הכרח לכך, מותר תוך שמירה על מרחק, ועל ריסון הדיבור, ועל הייחוד וכיו"ב.

(ב). מותר לה לטפל בילדיה על חשבון עבודתה, רק באישור מעבידה. ואם לא תינתן לה רשות, עליה למצוא הסדר לילדיה או לצאת לחופשה.

(ג). דבר זה אסור, במיוחד ככל שהצוות הוא מצומצם.

(ד). תעשה את חובותיה בילודה כלפי בעלה וכלפי שמים. ואשר למקום עבודתה, רק לפי הסדר עם המעבידים ובמסגרת זכויותיה על פי חוק.

ש. אדם שעוסק במקצועות הרפואה המשלימה בתחום הטיפול במסך [א] [ישיב]. כגון: מסך רקמות עמוק, מסך רפואי, שווי, תאילנדי, סנינו וכיו"ב - שלמד את המקצועות האלה במשך שנים רבות והוסמך להם, השקיע בהם מסיב כספו, זה הדבר שהוא יודע לעשות הכי טוב. בזה הוא קיבל כשרון מאיתו יתברך, בזה פרנסתו. והוא מטפל במקצועות הרפואה המשלימה בגברים ונשים... וכעת הוא הולך ומתחזק מבחינה דתית. אבל הוא חוזר בתשובה, לומד בין השאר גם הלכה, ומגלה (לדעת) שאולי אולי יש בעייתיות במתן טיפול מסך לנשים.

והשאלה היא ההלכתית וחשובה מאוד - כי השלכותיה הן כל חייו, על מקצועו ופרנסתו וכו' - ומתחלקת לשלושה חלקים:

(1). האם מותר או אסור למטפל ברפואה משלימה לתת טיפולים מעין אלה לנשים וגברים כאחד?

(2). טיפול במסך רפואי (לדוגמה: פיזיותרפיה או רפלקסולוגיה, שגם הם כרוכים במגע ישיר עם הגוף). שעניינו מענה מידי ל[שם] הקלה וסיוע בשיקום רפואי - האם מותר או אסור גם לנשים וגם לגברים [באותה מידה]?

(3). אם המטפל גרוש, ארווק או נשוי - היש לזה משמעות להתייר או לאסור, להקל או לחמיר?

ת. (1-3). לא. רק מטפל למטופל, ומטפלת למטופלת. ואין זה משנה אם המטפל גרוש או רווק או נשוי. כי רפואה משלימה, על אף חשיבותה, אין לה (את) המשקל הרפואי וממילא ההלכתי, כמו לרפואה קונבנציונלית, ולכן ההלכה היא כדלעיל.

ו בוודאי בעת הברכה, ולפחות בעת תפילת השמונה-עשרה. (4). בתפילת ערבית של ליל ר"ח - (לא) [איננו] חוזר. בתפילת שחרית ומנחה של ר"ח - חוזר. (5). לא ידוע לי.

ש. ישנו בחור ישיבה כבן עשרים שנה, בן לעדה התימנית. עד לפני כשנתיים היה עולה לתפילה ולתורה ומבא את האותיות כהלכתן. מאז שעבר ללמוד בישיבה אשכנזית התחיל להחליף עיניו באלפין וחיתין בכפין. ולמשל, בתפילה - במקום "שים שלום טובה וברכה, חן וחסד ורחמים עלינו ועל ישראל עמך", הוא אומר "שים שלום טובה מצד אחד, אנו רוצים להעלות את הצעירים כדי להרגילם ולחנכם ושימשיכו לבוא אלינו ושלא ילכו לבתי כנסת של עדות אחרות, אבל מצד שני אנו רוצים שהיו שליחי ציבור כראוי ושלא יתנו דוגמא שלילית לצעירים מהם. למרות בקשתם של חלק מהציבור, הוא לא עושה מאמצים לבטא את כל המילים כראוי. האם להמשיך ולהזמין לתפילה ולתורה אולם?

ת. הדבר מצער מאוד. אולם בעוונותינו המרובים זוהי רעה חולה, ולאו דווקא אצל בני ישיבות, אלא גם ילדים ונערים שלומדים בבתי ספר או במוסדות חינוך שונים, מושפעים מהגייתם של המורים ושל החברים. ויש אפילו הורים תמינים, שכן מדברים. ולכן, עלינו בשום שכל לא לדחותם כלל ועיקר, אלא לקרובם בעבותות אהבה, ובסבר פנים יפות, בהסברה נעימה ובסובלנות. כי רק לדרך כזו יש סיכוי להצליח - אם לא בכולם, ברובם. ואילו בדרך אחרת, אנו עלולים להפסיד אותם - בכך שהם יבחרו להתנתק מעמנו, או חלילה ינטשו את החינוך לתורה וכיו"ב. וה' יסייענו במעשי רצונו.

ש. התעורר לי מספר שאלות הנוגעות למחויבותם של נשים עובדות כלפי מעבידן, וזאת בהקשר של המחויבות הכללית של עובד מעבידו במסגרת "מוסר העבודה". ייתכן שהשאלות רלוונטיות במיוחד לנשים חרדיות, אשר תופעת השתלבותן בעבודה הפכה לנפוצה, ומגמה מתרחבת זו יוצרת שאלות הלכתיות שלפחות חלקן לא היו קיימות בעבר.

שאלתי העקרונית היא: האם חובת העובד כלפי המעביד אשר ידועה כחשובה מאד, גוברת על מגבלות הלכתיות (בגבולות מסוימים. כמובן) האם ההלכה "מתאימה" את עצמה למצב התעסוקה הקיים היום, (היותו-) [מפני] גם הפרנסה וההשתכרות שחובות בעיני ההלכה?

שאלות עיקריות:

(א). האם מותר לאשה לעבוד בצוות של גברים, בישיבה בחדר משותף היוצרת קירבה וכדומה?

ש. האם בשבת מותר לשבת (ולקום) על כסא קטן לילדים, שכשיושבים עליו או שכשמים ממנו, נשמע צפצוף? זה לא פועל על בטריות, אלא נראה לי על דחיסת אוויר ושחרור אויר.

ת. אם הצפצוף לא נגרם ע"י משהו אלקטרוני או חשמלי, אלא ע"י משהו מיכני - מותר, ורק אם הישיבה על כסא זה היא אקראית, ולא בשביל להשמיע קול.

ש. מה דעת הרב קאפח זצ"ל לגבי "סעודה רביעית"? מפירושו משמע שאין סעודה כזו. האמנם כן?

ת. לדעתו מדובר בסעודה שלישית שנמשכת למוצ"ש.

ש. האם מותר לשחק בפלסטלינה בשבת?... ליצור צורות על ידי תבניות פלסטיק וכו'?

ת. נראה שלפי רבינו מותר ואין איסור, כי האוסרים סוברים שהשימוש בפלסטלינה בשבת הוא בגדר 'ממרח'. ולפי רבינו, אליבא דמהרי"ק, איסור 'ממרח' הוא דווקא כשמשמשים בחומר כדי מלהחליק משהו - להחליק עור, להחליק פנים, להחליק רטיה וכיו"ב.

ש. מהו שאחד מהמתפללים קונה מברך עליה לתורה בחול המועד סוכות. לא היה כהן. הוא מברך וקורא ראשון. הוא חוזר על זה בקנייה וקריאה בפעם בשנית, בשלישית ורביעי. האם זה תקין הלכתית וחברתית במקום שבציבור בקי בקריאה בתורה?

ת. מבחינה עקרונית מותר שאדם שקרא פעם אחת, חוזר וקורא עוד פעם, וכך אנו נוהגים. אבל אדם שאחד יקרא כל המברכים, אין זה ראוי, כי דין זה ניתן למתפללים שאינם יודעים לקרוא בתורה, שאז היודע בתורה, מברך וקורא, וחוזר וקורא ומברך אפילו שבעה פעמים.

(1). עד איזו שעה אפשר לברך את ברכות השחר לשיטת ה"ר"י קאפח? (2). נניח (ו) [ש] לא בירכתי את ברכות השחר תוך כדי רצף פעילות ההשכחה, האם מותר לי לברך את הברכות (שהתחייבתי בהן) לאחר מכן בבית הכנסת? (3). אם אני מעוטף תוך כדי התפילה בטלית גדול, והוא מכסה את הכתפיים (הגוף כסובן) אך לא את הראש, האם אני מקיים מצוות עשה, השל עיטור? (4). אם שכחתי לומר "יגלה יובא" בתפילה של ראש-חודש, האם אני צריך לחזור ולהתפלל עמידה? (5). איתי מובא באחד הספרים, שה"י קאפח לא רצה ללמד את "ספר הכוזרי" בבית הכנסת שלו. האם זה נכון, והאם הרב יודע מדוע?

ת. (1). עד ארבע שעות מתחילת היום כדין תפילה. (ראה בעלון זה שו"ת דומה שנשאל מארי - מע').

(2). לא. רק בשעת מעשה, חוץ מברכות שאינן קשורות למעשה, 'שלא עשני גוי' וכיו"ב. (3). לכתחילה יש לעטוף את הראש והכתפיים,

לכו אל יוסף. אשר יאמר לכם תעשו כ

אנו פונים לכל מי שבידו כתבי יד, תשובות, תמונות מאירועים שונים ו/או הקלטות וידאו או אודיו של מ"ר הרה"ג יוסף קאפח זצ"ל שישלח אלינו בדואר אלקטרוני: orhallchot@gmail.com או בדואר לת"ד 211 קריית אונו

לפרטים נוספים: 054-2443930

מי שלא מעוניין בפרסום תמונות האנשים המצולמים, יש באפשרותנו לערוך את התמונות ל מנת להשתמש בתמונות מ"ר האגון זצ"ל בלבד.

ברוכים יהיו המזכים את הרבים

אור ההליכות
הליכות עם ישראל

עמותה להפצת ערכי היהדות הנאמנה

רח' נחל גמלא 1, קריית אונו, ת.ד. 211, מיקוד: 55100

חברי המערכת: הרב צפניה ערוסי, אבי חמד, אביעד צרהבי, ישראל רובי, שמואל חמד, אריאל פרחי.

טל': 03-5340819 מסק' 03-5343658

דוא"ל: orhallchot@gmail.com

מספר המערכת בספרייה הלאומית: 2789255

כתובת לתרומות להמשך הפצת העלון: ת.ד. 5042 נתניה

זמן מרגע שמיעת קול התרנגול עד הברכה? [ת]. יכול לברך. [ש]. 4. האם ניתן להתפלל אולברן מול בית הכסא של זמנינו המוקף מחיצות גם כשדלת בית הכסא פתוחה? [ת]. כשהדלת פתוחה והוא עומד מולו, לא. [ש]. 5. אדם שברך על פת במקום אחד ומקום ובהמשך סעודתו במקום אחר - האם יכול להמשיך במקום האחד, או שצריך לברך ברכת המזון במקום הראשון? ואם לא - האם צריך לברך ברכה ראשונה במקום הסעודה השני? [ת]. אם אכל במקום שברך - תבא עליו ברכה, אף שהיה דעתו לאכול במקום אחר. [ש]. 6. חברי לשיבה ביקש לשלוח שתי שאלות אלו: הרמב"ם בהלכות ת"פ"ה"ב פסק ע"פ הגמרא בנדריהם: "מי שגדוהו בחלום, אפילו ידע מי נידוהו, צריך עשה בני אדם ששונים הלכות להתירו מנידויו". כיצד מתיישב פסק זה של הרמב"ם עם הגמ' בסנהדרין ל' דברי חלומות לא מועילין ולא מורידין?

[ת]. דברי חלומות וכו' וכו' אבל הם קובעים עליהן מעשה, אבל הם ודאי יערה על מעשים או מחשבות בלתי נכוונות שעברו עליו במשך היום.

[ש]. 7. בפרק ה"ד בהלכות אבל כותב הרמב"ם: "ולא יפנה אדם לבית הקברות". כלומר לאחר תהליך הקבירה לא מגיעים יותר לקבר, ואילו בהלכות תשובה בפרק ב' הי"א כותב הרמב"ם "החוטא לחבירו ומת חבירו, מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו". אם אין משמעות לקבר לאחר הקבירה, מדוע יש צורך לעשות את טכס המחילה בבית הקברות?

בברכה ובתודה, טל צדוק [ת]. לא כתוב 'לבית' אלא 'לבקר', וזו היא כבר התשובה, אם היבנת 'לבקר'.

[ולשאלה השנייה (מע'):] הצורך להגיע ולהעמידן על קברו, כדי להעמיק חרדתו וחזרתו. בכ"ר יוסף קאפח

לק"י [תש"ס]. לכבוד מורנו ורבינו, שלום וברכה. אבקש שמכבודו להשיב לי על כמה שאלות: [ש]. 1. האם נכון לומר שהגדרת זמן השקיעה, לפי הרמב"ם, הינו מסתיים ביציאת שני כוכבים? [ת]. נכון. וראה מ"ת [= משנה תורה] מהדרת בענין הגדרת "בין השמשות".

[ש]. 2. האם ניתן לברך ברכת "הנותן לש"כני" גם לאחר התפילה בש"ו (מע' קול תרנגול)?

[ת]. איני יודע מתי אתה מתפלל, כי ברכות אלו נקראות "ברכות השחר". עד שאלו שעות מעלות השחר יכול לברך.

[ש]. 3. האם כאשר שומע קול תרנגול נמצא במקום שאינו יכול לברך, ונצטווה בית הכסא, האם ניתן לברך בצאתו מבית הכסא? האם ישנה הגבלת

קוראים נוספים המעוניינים לפרסם תשובות לזיוכי הרבים, מאת מ"ר האגון רבי יוסף קאפח זצ"ל מוזמנים ליצור קשר בטלפון: 054-2443930 או בדוא"ל: orhallchot@gmail.com